

PERGAMON - REPER AL ISTORIEI MEDICINEI ANTICE

Sef lucr.dr. *Roxana Miclăuș*, prof.univ.dr. *Liliana Marcela Rogozea*,
Sef lucr. dr. *Alina Mihaela Pascu*, sef lucr.dr. *Elena Bobescu*, sef lucr.dr. *Maria Elena Cocuz*
Facultatea de Medicina, Universitatea „Transilvania” din Brașov

Abstract

The city of Pergamon, ancient city positioning in the north Aegean region of west Anatolia in the frontiers of ancient Mysia, continuing to represents the symbol of Asia Minor's and Aegean Sea's history. The ruins are still sending precious information on Hellenistic and Roman civilisation and culture and witness the existence of two principal habitats Acropolis and Asklepeion since Vth century BC (few information said VIIIth century). The excavations on the acropolis between 1878-1886 with a team guided by the German engineers Carl Umann and Alexander Conze were done in the behalf of Berlin Museum and brought to light the Upper City. After that the researches were continued in other three stages supported by the Turkish and German governments and the pieces found are being exhibited today in Berlin Pergamon Museum, Museum of Pergamon, Archaeological Museum of Istanbul and Paris Louvre Museum.

Concerning medical activities and actions for people health during Roman and Hellenistic age Acropolis had in the Middle City a stadium (gymnasium) for young people and a public bath (in the same area with the Small Theatre, Temple of Hera, Temple of Demeter, Temple of Asklepios, public plaza, commercial plaza, houses of middle class, public fountain) and in the Lower City there was another stadium. Dedicated to the middle class of Pergam population the constructions of Middle and Lower Cities show people concern for health and hygiene of mind and body concretised in sports activities and physical training, competitions, relaxing, cleaning, bathing, all raised to ritual level in ancient medicine.

Asklepeion was the most important centre of health and treatment as well known as Epidauros and Kos from Greece and remained in the history as one of the three names of medical centres on ancient world. The majority of relics are from the first half of 2nd century BC, proving that Asklepeion was a treatment and health promotion of antiquity. The priests were doctors and treated patients as well through meditation, inspiration, plants remedies as healing water, baths, mud baths, sports and movement therapy.

Keywords: history of medicine, Pergamon, library

Pergamul (Pergamon), oraș antic întemeiat în regiunea de nord a coastei Marii Egee, la vestul podișului Anatolian și în granițele străvechii Mysia, perpetuează până în zilele noastre simbolul istoriei Asiei Mici și a ariei Marii Egee. Ruinele transmit încă informații prețioase ale civilizației și culturii epocii elenistice și a celei romane și depun mărturie a existenței încă din secolul V î.Ch. (după alte izvoare chiar secolul VIII î.Ch) a două principale așezăminte, Acropole și Asklepeion, situate la distanță de 6 kilometri unul de celălalt.

Acropolele din Pergam a fost construit la cea mai mare altitudine dintre toate așezările antice, având o poziție strategică, fiind numit de Alexandru cel Mare „cuibul uliului”. Excavațiile arheologice începute de o echipă condusă de inginerii germani Carl Umann și Alexander Conze în perioada 1878-1886, sub egida și în folosul Muzeului din Berlin au scos la lumină Orașul Superior. Ulterior, lucrările au fost continuate în alte trei etape susținute de guvernele turc și german, iar piesele descoperite sunt astăzi găzduite de Muzeul Pergamului din Berlin, Muzeul din Pergam, Muzeul Arheologic din Istanbul și de Muzeul Louvre din Paris.

Din punct de vedere al mărturiilor existenței preocupărilor pentru sănătate din epoca romană și apoi elenistică în Pergam, Acropolele a găzduit în Orașul Mijlociu un stadion pentru tineri (împărțit în două zone de drumul principal care străbate panta, fiind cunoscute ca Stadionul Superior și Stadionul Mijlociu) și o baie publică (în aceeași zonă cu teatrul mic, templele lui Hera, Demetra și Asklepios, piața publică, piața comercială,

locuințele clasei mijlocii, fântâna publică) și în Orașul de Jos un alt stadion. Din păcate nu s-au păstrat până astăzi decât urme ale pietrelor de fundație ale Templului lui Asklepios, însă cercetările arheologice au descoperit că acesta a fost construit inițial în stil doric, cu dimensiuni de 9 X 13 m, apoi transformat în templu în stil ionic. Săpăturile au scos la iveală statuia impunătoare a zeității. Reprezentând în mitologie zeul medicinei și științelor medicale, ajutorul pacienților în recuperarea sănătății și vindecare, Asklepios era recunoscut ca semizeu, căruia îi erau închinată în antichitate temple, spitale și așezăminte de sănătate. Originar în Grecia antică cultul lui Asklepios s-a răspândit în Anatolia și apoi în Egipt în timpul perioadei elenistice.

Destinate păturii de mijloc a populației Pergamului, construcțiile din orașul Mijlociu și cel de Jos arată preocuparea oamenilor pentru sănătate și igienă a minții și corpului, manifestată prin activități de mișcare și întreținere fizică, sporturi și competiție, relaxare, înbăiere și curățenie, ridicate chiar la rang de ritual în medicina antică.

Construite în epoca elenistică, stadioanele și baia publică au început să se degradeze în epoca romană. Intrarea în băile publice este reprezentată de o încăpere ornamentată de coloane, folosită drept cameră „de răcire” după baie („frigidarium”), în formă de apasă și cu o cisternă localizată în nordul acesteia. În sudul intrării era localizată o cameră circulară „de sudorație” („locarium”) și o încăpere care funcționa ca instalație de încălzire („caldarium”). Cisterna înaltă de nouă metri alimenta cele două băi din apropiere printr-un canal de apă, conectat cu șapte tuburi din marmura care distribuiau apa spre vasele de baie în care sportivii își spălau picioarele la ieșirea de pe stadion, vase care pot fi văzute și astăzi la baza peretelui nordic al construcției.

Construirea împreună a zonei de activități sportive și băii publice și comunicarea directă cu o a treia încăpere construită a fi camera de cult demonstrează conexiunea insolubilă între trup și suflet, activitate și relaxare, spirit civic și credință pe care populația Pergamului le practică.

Cel mai important așezământ de sănătate a fost însă Asklepeionul, conceput ca un adevărat centru de sănătate. Alături de

Epidaurus și Kos din Grecia, Asklepeionul din Pergamon a rămas unul din cele trei nume recunoscute ale centrelor de sănătate ale lumii antice. Majoritatea rămășițelor datează din prima jumătate a secolului II î.Ch., corespunzător domniei împăratului roman Adrian și a succesorului său Antonius Pius. Cercetările aprofundate au arătat însă că Asklepeionul a fost fondat încă din secolul IX î.Ch., iar scrierile lăsate de istoricul Pausanian arată că Templul lui Asklepios a fost construit în secolul IV î.Ch. într-o vale la baza Acropolei, poziția sa expunându-l de-a lungul secolelor la numeroase incendieri și distrugerii. Și-a trăit apogeul faimei sale în timpul dominației romane și începând cu secolul IV d.Ch. a început să-și piardă din faimă și recunoaștere, odată cu dezvoltarea creștinismului. Conservarea unei părți a Asklepeionului se datorează acoperirii sale cu aluviuni aduse de ploi și viituri de-a lungul secolelor.

Asklepeionul reprezenta o arie dedicată activităților de tratament și promovare a sănătății în antichitate. Preoții care slujeau Asklepeionul proveneau din familii nobile numite „Asklepiad”, iar harul și îndemânarea se transmitea din tată în fiu. Preoții erau de asemenea medici și tratau pacienții care li se adresau apelând atât la meditație, inspirație și leacuri preparate din plante, cât și prin apă tămăduitoare, băi de ape și băi de nămol sau prin sport și mișcare.

Faimosul orator Aristeides a poposit aici în a doua jumătate a secolului al II-lea d.Ch., certificând metodele de tratament și cele fizioterapice practicate în acele vremuri. Tehnicile de masaj, băile de nămol și băile de apă aplicate pacienților sunt invocate în scrierile sale, reprezentând însă din cele mai importante surse de informații medicale antice. De asemenea,

aceste metode sunt menționate în unele inscripții ieșite la lumina zilei în urma excavațiilor.

Intrarea în Asklepeion se făcea pe Via Vectra, parte din Drumul Sfânt lung de 840 de metri care lega Asklepeionul de Orașul de Jos din epoca romană. O porțiune din acest drum, numită Drumul Coloanelor se zărește și astăzi, având o lungime de 140 de metri și a fost descoperit între anii 1957 și 1972 în urma săpăturilor conduse de inginerul Erich Beohringer. Aleea are o lățime de 8,34 metri și împreună cu zona de coloane care străjuia drumul de o parte și de alta a sa, realizează o lățime de 18,14 metri. Unele fragmente au supraviețuit timpului, altele au fost reconstituite, astfel că drumul pavat cu blocuri mari de piatră oferă perspectiva măreției acestui drum în vremurile îndepărtate. În partea sudică a aleii sălășluiesc rămășițele unui mormânt cilindric, presupusă a fi construit în vremea Împăratului Augustus (31 î.Ch. – 14 d.Ch.). Statuile și sculpturile din epoca elenistică și romană găsite aici sunt azi expuse la Muzeul Pergamului.

La capătul Drumului Coloanelor se află intrarea în curtea Asklepeionului, delimitată pe trei laturi de coloane de tip corintic. În spatele acestei curți se află poarta de intrare în Asklepeion, de forma propylonică și din a cărei construcție s-au păstrat până azi doar două rânduri de trepte. Pe pământ se află o inscripție situată chiar în mijlocul suprafeței din spatele coloanelor, care menționează că acest propylon cu patru coloane a fost construit la îndemnul lui Claudiu Charos, un istoric cu rang de consul roman al Pergamului în perioada domniei Împăratului Antonius Pius (sec II d.Ch.). În mijlocul curții, pe un pedestal rotund se află un altar din marmură purtând sculpturi ale șarpelui, reprezentare a zeului Asklepios, părintele și ocrotitorul Asklepeionului.

În partea dreaptă a intrării se află ruinele unei clădiri cu baza pătrată, reprezentând în trecut Salonul Împăratului, servind drept salon pentru primirea împăratului în epoca romană și de asemenea, drept bibliotecă. În firidele pereților erau fixate rafturi, probabil pentru scrierile medicale, iar pe peretele de est al clădirii era fixată într-o firidă statuia Împăratului Adrian, expusă azi în Muzeul Pergamului. Cercetările au arătat că podeaua era ornamentată cu marmură de diferite culori. Secțiunea superioară cons-

truită din lemn, precum și acoperișul din lemn prevăzut cu fante luminoase, au fost distruse în întregime. În partea stângă a propylonului se află zona de adorare și rugăciune, unde pacienții, vizitatorii și personalul se închinau Zeului Asklepios și își puneau dorințe.

Una dintre cele mai impunătoare clădiri ale Asklepeionului era Templul închinat lui Asklepios, construit de consulul Pergamului Cuspius Pactumeius Rufinus în 142 d.Ch. Intrarea în templu, localizată în partea de vest, era prevăzută cu trepte late de 178 de metri. Construit în stil elenistic, în forma circulară, măreață, templul era cu totul diferit de templele rectangulare cunoscute în arhitectura elenă antică. Zidurile de piatră groase de trei metri, poartă în partea superioară urme ale pieselor arhitecturale sculptate de mâna omului; astfel, un dom de formă emisferică, cu diametrul de 23,85 metri, acoperea partea superioară a templului și era prevăzut cu o zonă centrală, care permitea intrarea luminii solare. Există astfel dovezi care precizează că Templul lui Asklepios, prin forma, structura și originalitatea sa, a constituit un model miniatural al Pantheonului Roman care a fost construit în aceleași vremuri.

Descoperirile arheologice au arătat că existau trei firide circulare și cinci firide angulate; prima firidă, aflată chiar în dreptul ușii de intrare, adăpostea statuia lui Asklepios, iar în celelalte firide se aflau depuse statui ale celorlalte zeități, apropiate în mitologie lui asklepios. Pe partea exterioară a zidului templului s-au găsit ruinele unui rezervor de apă în partea de sud și mici încăperi în partea de est.

O a doua clădire ce impunea prin măreția sa era numită Telesphoros și considerată a fi centrul de tratament. Construită mai târziu decât templul lui Asklepios, de asemenea de

formă circulară cu diametrul 26,5 cm., având două etaje, a fost localizată într-o zonă mai jos situată decât templul. Astăzi nu mai există nivelul al doilea, dar primul a fost conservat, fiind acoperit de-a lungul timpului cu pământ. Pereții circulari aveau firide adânci și circulare, acoperite cu mozaicuri din marmură de diferite culori, iar acoperișul era plat, confecționat din lemn și cărămizi. Rămășițele căzilor din piatră aflate la acest nivel demonstrează că Telesphoros era în principal centru de tratament, dar aici aveau loc și îmbăierile. Acest nivel al clădirii se continuă cu un tunel „sfânt” lung de 80 de metri, care conduce la izvorul sacru. Perfect conservat, tunelul are plafonul arcuit și prevăzut cu orificii pătrate pe toată lungimea sa, cu rol de a lăsa să pătrundă aerul și lumina și care de asemenea, protejau pacienții împotriva frigului sau îi răcoreau în timpul străbaterii tunelului în drumul lor spre băile de apă sau nămol spre centrul de terapie.

La o oarecare distanță de capătul tunelului există un bazin din piatră construit în epoca elenistică, în locul care reprezenta zona de colectare a apelor izvorului sfânt. Bazinul avea un acoperiș din lemn pentru a fi menținut curat, iar pacienții obișnuiau să bea apa din bazin și probabil se și spălau în acesta. Aria bazinului de apă și a galeriei de nord era destinată probabil ceremoniilor religioase. În epoca romană a fost construit un alt bazin de apă, din marmură, situat chiar lângă galeria de nord, utilizat de asemenea pentru alimentație și

a face baie în apele vindecătoare care conțineau variate substanțe minerale. În apropierea capătului tunelului și a bazinelor cu apă se păstrează ruinele a trei temple mici, construite în perioada elenistică și apoi utilizate și în cea romană, având formă de capele și închinare lui Asklepios, apollon Kalliteknos și zeiței Hygeia.

Un alt tip de tratament aplicat era acela al „inspirației” și de „meloterapie” prin sunetul apelor izvorului sfânt. Sursele de informație provin încă de la Aelius Aristeides care a locuit în Asklepeion vreme de 13 ani și care a consemnat ca metodă „inspirației” aplicată de doctorii-preoți. Denumirea vine de la faptul că metoda de tratament era stabilită în urma viselor pe care pacienții le aveau după sesiunile de inspirație. În acest scop camerele de dormit erau special construite pentru pacienți și situate în apropierea galeriei de sud, într-o zonă considerată sacră în perioada elenistică.

Lângă galeria de vest a fost construit un mic bazin săpat în stâncă pentru utilizarea nămolului în baia terapeutică. Ruinele sale arată că aceasta a fost concepută a fi în interiorul centrului de tratament și nu în aer liber.

Toată suprafața de teren destinată Asklepeionului, considerată sfântă, era înconjurată de trei galerii, una în partea de nord, care se continua cu cea de vest, continuată la rândul ei cu galeria de sud, închizând între zidurile lor toate construcțiile destinate tratamentului. Cea mai bine păstrată este galeria nordică, cu unele dintre coloanele sale încă păstrate și în poziția originală, construită în stil ionic. Zece dintre coloanele care priveau către Salonul Împăratului au fost dărâmate de un puternic cutremur în anul 175 d.Ch și reconstruite apoi dintr-un compozit. Podeaua galeriei de nord era acoperită cu pământ, astfel că pacienții puteau străbate galeria desculți, iar pereții erau acoperiți cu lespezi de marmură.

Galeria de vest a fost construită pe un sol pietros, în stil ionic, cu pereți acoperiți cu marmură, în timp ce galeria de sud a fost suprapusă peste tunelul subteran, ca un al doilea etaj situat însă la nivelul solului. Această ultimă galerie a fost complet distrusă, dar se presupune că a fost construită în stil ionic, ca și celelalte.

În partea cea mai de nord a fost construit în perioada romană un mic teatru pe un dâmb de pământ, învecinat cu galeria de nord și având o capacitate de 3500 de locuri. Scena era

construită pe trei nivele, iar auditoriul avea o formă de semicerc, pe ultimul rând înconjurat de o galerie în stil ionic. Teatrul era destinat reprezentațiilor de teatru, muzica, cuvântărilor publice ale oratorilor și întrecerilor sportive.

La unirea galeriei de sud cu cea de vest există încă ruinele a două încăperi (una din ele conectată cu cele două săli de conferință de pe latura sudică), care s-au dovedit a fi destinate toaletei publice. Scaunele de toaletă formate din plăci de marmură prevăzute de orificii erau dispuse pe lângă pereții încăperii, de jur împrejur, astfel că formau o camera de toaletă pentru patruzeci de persoane; a doua încăpere, de dimensiuni mai mici și mai simplă, era destinată femeilor.

Astăzi se pot admira vestigiile orașului antic deschis vizitării sub forma unui muzeu în aer liber și, de asemenea, multe din piesele găsite în urma săpăturilor arheologice sunt găzduite de Muzeul Pergamului, deschis în centrul orașului în anul 1936. Tezaurul Pergamului include statui din perioada elenistică și romană, pietre de mormânt, morminte antice, mici statuete de lut (descoperite în anticul Pitane și Myrina, lângă Pergam), opere din perioada bizantină, găsite pe locul diferitelor construcții antice, o colecție de monede, mărturii ale istoriei regiunii Mysia.

Documente, mărturii, opere alese, scrieri și multe, multe legende povestesc despre vechiul Pergam, dar nimic nu se compară cu

trăirea pe viu a farmecului acelor locuri și imaginarea vieții și culturii acelei civilizații și culturi antice.

Bibliografie selectivă

1. Băran D. „O istorie medicală a cunoașterii”, Ed. Junimea, Iași, ISBN 978-973-37-1245-9
2. Colecția MERT, „Pergamon”, MERT Basım Yayincılık Dagitim, Istanbul 2004, ISBN 975-6671-29-7
3. http://www.turkeytps.com/pages/index/izmir_pergam_ancient_athens/